

Dienstverlening aan
verstandelijk beperkten

Extra alert zijn bij kwetsbare groepen

Iedereen die 16 jaar is of ouder, mag een testament maken. Ook mensen met een verstandelijke beperking. Volgens het VN-verdrag handicap hebben zij recht op ondersteuning hierbij. Wat betekent dit voor de notaris?

TEKST Wilma van Hoeflaken | BEELD Truus van Gog

‘Het grondbeginsel van het VN-verdrag is toegankelijkheid’, zegt Adriana van Dooijeweert, voorzitter van het College voor de Rechten van de Mens, de toezichthouder op het verdrag handicap. ‘Toegankelijkheid is absoluut noodzakelijk om mensen met een beperking mee te laten doen in de samenleving. Die toegankelijkheid is onderverdeeld in andere grondbeginselen: eigen autonomie, gelijke behandeling en participatie.’ Mensen met een beperking moeten zodanig geholpen worden dat ze zo veel mogelijk zelfstandig kunnen meedoen en de overheid moet erop toezien dat aanbieders van goederen en diensten, zoals notarissen, hier rekening mee houden. ‘Zij moeten ervoor zorgen dat hun producten en diensten toegankelijk zijn’, zegt Van Dooijeweert. ‘Dat varieert van met een rolstoel een kantoor in kunnen tot begrijpelijke informatie op de website.’ Nederland heeft het VN-verdrag geratificeerd en nationale

wetgeving gemaakt die op het verdrag gebaseerd is. ‘Hieruit volgt dat je inspanningen moet doen als iemand met een beperking daarom vraagt, bijvoorbeeld extra uitleg geven bij het maken van een testament.’

VERTAALSLAG

Wat zou de notaris extra kunnen doen? ‘Duidelijke informatie geven op de website, misschien met visuals’, zegt Van Dooijeweert. ‘En er rekening mee houden dat een gesprek met iemand met een verstandelijke beperking anders gaat dan de notaris doorgaans gewend is. De vraag is: hoe kun je als notaris je dienstverlening op zo’n manier aanbieden dat de cliënt met de verstandelijke beperking het snapt, zodat hij net als ieder ander mens zelf kan bepalen wat er na zijn dood met zijn bezittingen gebeurt? Dat is een belangrijke wens als het gaat om zelfbeschikkingsrecht. Notarissen zullen op grond van het verdrag en de wet moeten kijken wat ze kunnen doen om iemand te helpen bij het maken van keuzes.’ Voor Ed Engelen, notaris in Smilde en

Adriana van Dooijeweert

KNB-bestuurslid, is dat vanzelfsprekend. ‘Als iemand met een verstandelijke beperking mij duidelijk kan maken wat zijn wensen zijn, is het volstrekt logisch dat ik een testament opmaak.’ Ook Daniëlle van Iperen, toegevoegd notaris bij Ellens & Lentze in Den Haag, maakt geregeld testamenten voor mensen met een verstandelijke beperking. ‘Ik maak een vertaalslag, ik geef informatie op een ander niveau.’ Engelen: ‘Je moet het als professional niet moeilijker maken dan het is als iemand een simpele vraag stelt.’

EIGEN AFWEGING

‘In mijn visie hebben cliënten van zorginstellingen te weinig te zeggen over hun eigen leven, terwijl zelfbeschikkingsrecht een grondrecht is’, zegt Loes den Dulk, directeur van Raad op Maat, een stichting die zich inzet voor zeggenschap en rechten van mensen met een beperking. Den Dulk heeft het beeld dat notarissen het moeilijk vinden om cliënten met een verstandelijke beperking bij te staan. Ze heeft het idee dat ze snel een arts inschakelen die moet vaststellen of de cliënt wilsbekwaam is. ‘Terwijl de notaris dat gewoon zelf mag vaststellen. Wilsbekwaamheid gaat over snappen: snap je de gevolgen van je keuze? Die vaststelling vraagt om een goed gesprek met de cliënt en daar is de notaris prima toe in staat.’

Daniëlle van Iperen

Loes den Dulk

‘Wat is er mis mee als het geld naar de manege gaat, als die wens consistent is?’

‘Als notaris moet je je eigen afweging maken’, zegt Engelen. Hij vertelt over een colleganotaris die door iemand met een verstandelijke beperking was benaderd voor een testament. De notaris in kwestie zei op voorhand: “Deze meneer heeft een beperking en woont in een instelling. Daarom wil ik eerst een onderzoek naar de wilsbekwaamheid.” Wat vindt Engelen daarvan? ‘Dan ben je bang om je verantwoordelijkheid te nemen. Als ik kan plaats wat de cliënt wil en ik heb de overtuiging dat de cliënt het goed begrijpt, dan hoef ik toch geen stempel van een arts te hebben?’

ARTSENVERKLARING

Ook Van Iperen maakt haar eigen afweging. ‘De artsenverklaring wordt te snel ingezet door notarissen om zichzelf vrij te pleiten. Dat is jammer.’ Ze vermoedt dat dit te maken heeft met het feit dat er steeds vaker testamenten van ouderen worden aangevochten. Van Iperen: ‘Notarissen gaan risico’s mijden en schieten in de verdediging. We gaan ons indekken met een artsenverklaring, terwijl we ervan overtuigd zijn dat de wens van de cliënt een oprechte wens is.’ Den Dulk zegt: ‘En als iemand met een verstandelijke beperking wils onbekwaam verklaard wordt, protesteert er

niemand. Dan komt er géén rechtszaak. Dat is waar ik boos om word.’ Ze wijst erop dat het heel pijnlijk is voor mensen als er een onderzoek door een arts moet plaatsvinden, voordat ze een testament mogen maken.

‘Dat is een klap in je gezicht.’ Engelen zegt: ‘Daar ben ik het volledig mee eens.’ Van Iperen: ‘Ervaringsverhalen zijn nuttig. Het is goed als notarissen beseffen hoe het overkomt als ze gelijk een arts inschakelen.’

EXTRA ALERT

Het risico bestaat dat mensen met een verstandelijke beperking misbruikt of uitgebuit worden. ‘Als notaris moet je extra alert zijn bij kwetsbare groepen’, zegt Van Iperen. ‘Dat speelt bijvoorbeeld ook bij alleenstaande ouderen, mensen met een psychische aandoening of laaggeletterden.’ Ook Den Dulk vindt alertheid belangrijk. ‘Als er een alarmbel bij je gaat rinkelen, moet je als notaris doorvragen. Bijvoorbeeld als iemand zegt: ik wil dat mijn buurman erft en niet mijn broer. Dat betekent niet dat je cliënt niet snapt waar hij mee bezig is. Maar het betekent dat je moet vragen: waarom je broer niet? Als de notaris zich neutraal opstelt, biedt hij onvoldoende ondersteuning.’

Engelen vermoedt dat hij het als dorpsnotaris gemakkelijker heeft dan zijn collega’s in grote steden. ‘Ik ken cliënten vaak al jaren. Je komt elkaar tegen, je maakt deel uit van de gemeenschap. Daardoor kun je iemands wensen plaatsen. In mijn dorp zijn woonvormen voor mensen met een beperking. Ik wéét wie er veel met elkaar optrekken. Als een cliënt zijn geld wil nalaten aan iemand die ik niet kan plaatsen, vraag ik: “Hoe lang kennen jullie elkaar, hoe hebben jullie elkaar ontmoet?”’

CONSISTENTE WENS

Van Iperen kent haar cliënten nooit. Ze bezoekt ze in hun eigen omgeving, doorgaans de instelling waar ze wonen. ‘Dat is een veilige omgeving. Het notariskantoor leidt af.’ Den Dulk herkent dat: ‘Voor de cliënt is het gesprek hoe dan ook spannend. Als ik een verstandelijke beperking heb en ik ken jou niet, moet ik sowieso aan je wennen. En dan ook nog in zo’n statig pand.’ Het eerste gesprek dat Van Iperen met de cliënt voert, is verkennend. ‘Weet u waarom ik hier ben? Wat wilt u graag regelen?’ Vaak is er een familielid of maatschappelijk werker aanwezig. ‘Zij zijn op de cliënt ingespeeld. Als mijn informatie niet landt, kunnen zij de

Ed Engelen

vertaalslag vaak wel maken.' Voordat de akte er ligt, voert ze verschillende gesprekken, ook met de cliënt alleen. 'Cliënten kunnen heel goed duidelijk maken waarom ze iets willen. Waarom hun broer niet erft, want die zien ze zelden. Maar de manege wel, want daaraan beleven ze veel plezier. Het idee is altijd dat de familie moet erven. Maar wat is er mis mee als het geld naar de manege gaat, als die wens consistent is? Bij het eerste gesprek zit ik soms dik een uur thee te drinken om alleen maar een beeld te krijgen van wie ik voor me heb. Het brengt een extra zorgplicht met zich mee.' 'Iedereen die een testament maakt, heeft ondersteuning nodig', zegt Den Dulk. 'En mensen met verstandelijke beperking hebben extra ondersteuning nodig.'

JARENLANGE ERVARING

Kan iedere notaris cliënten met een verstandelijke beperking goed van dienst zijn? 'Het kost veel tijd en energie', merkt Van Iperen op. 'Commercieel werkt het niet goed. Daarom pleit ik ervoor dat iedere notaris een percentage sociaal notariaat doet. Dan doen we er allemaal ervaring mee op. Maar dat zijn keuzes die je als kantoor zelf moet maken.' Engelen zegt: 'Je moet je er wel senaag bij voelen.

Het mag geen ongemakkelijk gesprek worden.' Zelf denken ze allebei dat ze profijt hebben van hun jarenlange ervaring in het notariaat. 'Daardoor durf je gemakkelijker te beslissen', zegt Van Iperen. Wat in de gespreksvoering met cliënten waarschijnlijk ook helpt, is dat ze allebei mediator zijn. 'Daar heb ik profijt van', zegt Engelen. Zouden ze zich willen specialiseren in werken met cliënten met een verstandelijke beperking? 'Alleen hiermee bezig zijn, dat zie ik me niet doen in mijn huidige diverse familiepraktijk, maar ik wil me er zeker in verdiepen en ik wil graag tools aangereikt krijgen om het beter te doen', zegt Van Iperen. Engelen: 'Ik zou me er graag in bekwamen. Het lijkt me hartstikke interessant om niet alleen op de hard core juridische kant te zitten, maar meer naar de mens te kijken.'

TRAINEN

Wat hebben notarissen nodig om deze doelgroep goed te bedienen? Van Iperen heeft het gevoel dat het Stappenplan beoordeling wilsbekwaamheid van de notariële beroepsorganisatie vooral geschreven is vanuit het oogpunt van ouderen. 'Dat is andere problematiek dan bij mensen met een verstandelijke beperking, een psychische aandoening of

laaggeletterdheid. Meer aandacht dáárvoor zou notarissen helpen, zodat ze meer durven.' En een cursus? Engelen: 'Dat is een investering en die wil je terugverdienen. Misschien als de belangenbehartigers van mensen met een verstandelijke beperking daarom vragen. Dan kan iedere notaris zelf de afweging maken.' Den Dulk denkt dat notarissen zich moeten specialiseren om mensen met een verstandelijke beperking goed van dienst te kunnen zijn. 'Dat hoeft geen lange studie te zijn, maar je moet weten hoe je het gesprek voert. Dat kun je trainen. Ook zijn er methoden om erachter te komen of mensen met een verstandelijke beperking snappen wat er speelt. Maar voorop staat dat je het als notaris leuk moet vinden om dit te doen. Er moet een klik zijn.' ■